

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Politologica 23 (2019)

ISSN 2081-3333

DOI 10.24917/20813333.23.13

Ewa Sałkiewicz-Munnerlyn

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego

ORCID: 0000-0002-2617-2017

Historia Nuncjatury Apostolskiej w Polsce i rola nuncjusza w dyplomacji

Pierwszym nuncjuszem apostolskim w Polsce był **Luigi Lippomano**, mianowany przez Juliusza III 13 stycznia 1555 r. (Kowalczyk 2004; Tygielski 1992). Zadaniem nuncjuszy było wówczas wprowadzanie w życie Kościołów w poszczególnych państwach decyzji Soboru Trydenckiego, będących reakcją na spustoszenie, które spowodowała Reformacja. Polska była jednym z pierwszych dziesięciu państw europejskich, z którymi Stolica Apostolska nawiązała pełne, stałe stosunki dyplomatyczne. Była to jedna z ważniejszych nuncjatur, często oznaczała początek wielkiej kariery dla kierowanych tam dyplomatów.

Pierwszym dyplomata rzymskim rezydującym w Polsce, a następnie wybranym papieżem, był 13 nuncjusz (w latach 1588–1589) abp Ippolito Aldobrandini, późniejszy Papież Klemens VIII (1592–1605). Abp Antonio Pignatelli, nuncjusz w Polsce w latach 1660–1668, w 1691 r. został papieżem i przyjął imię Innocentego XII (rządził Kościołem do r. 1700). W XX w. pierwszy po odzyskaniu niepodległości przez Polskę nuncjusz w naszym kraju, abp Achille Ratti (1919–21), został papieżem w 1922 r. jako Pius XI (zmarł w 1939 r.).

W okresie I Rzeczypospolitej przy królach Polski, najpierw w Krakowie, a następnie w Warszawie, łącznie było akredytowanych 53 nuncjuszy – ostatnim był abp Lorenzo Litta, który swój urząd piastował w latach 1794–1797. Już po III rozbiórze Polski, nuncjusz ten próbował jeszcze przez pewien czas sprawować swój urząd, starając się zapewnić normalną działalność Kościołowi pod panowaniem carskiej Rosji.

Mało znaną historią nuncjatury apostolskiej w Polsce jest okres wojen polsko-szwedzkich w XVIII w. W ślad za postęпами wojsk szwedzkich na ziemiach polskich i wycofywaniem się Augusta II, również nuncjusz apostolski Orazio Filippo Spada szukał bezpiecznego miejsca i po wielu poszukiwaniach osiadł w początkach 1705 r. w Opawie. To śląskie miasteczko na terenie cesarstwa Habsburgów, należało do diecezji ołomuńskiej. Stało się zupełnie przypadkowo stolicą nuncjusza przy królu polskim. (Kopiec 2002, 2009) Tutaj do końca swego urzędowania zamieszkiwał Spada (1706), tutaj przez cały czas swej nuncjatury przebywał Giulio Piazza (1706–1708), a po nim jeszcze Niccolo Spinola (1708–1709), który doczekał się

zwycięstwa odniesionego nad Karolem XII przez cara Piotra I nad Połtawą w lipcu 1709 r. N. Spinola, w ślad za wycofującymi się wojskami szwedzkimi, opuścił w październiku 1709 r. Opawę i skierował się do Krakowa, by stanąć u boku Augusta II powracającego na tron polski.

Stosunki między Polską i Stolicą Apostolską w XX w.

Jeszcze przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości Stolica Apostolska mianowała 25 kwietnia 1918 r. ks. prał. Ambrogio Damiano Achille Rattiego wizytatorem apostolskim Polski i Litwy. 6 czerwca 1919 r. ks. prał. Ratti został mianowany pierwszym nuncjuszem apostolskim przy rządzie polskim. Niemal równocześnie Benedykt XV nadał mu godność biskupią, a sakry udzielił mu 28 października 1919 r. w stołecznej katedrze św. Jana arcybiskup warszawski kard. Aleksander Kakowski. Nowy nuncjusz został odwołany 2 grudnia 1920 r., lecz pełnił swe obowiązki do 4 czerwca 1921 r., kiedy to opuścił Warszawę. 6 lutego 1922 r. został wybrany papieżem i przyjął imię Piusa XI. Do końca życia zachował wiele sympatii dla Polski. Zawarł 10 lutego 1925 r. Konkordat z Polską, kilka miesięcy później bullą *Vixdum Poloniae unitas* uregulował granice polskich diecezji i prowincji kościelnych, a 17 kwietnia 1938 r. kanonizował bł. Andrzeja Bobolę SJ – kapłana i męczennika. Następcami abpa Rattiego byli kolejno: Lorenzo Lauri (1921–1927), Francesco Marmaggi (1928–1936) i Filippo Cortesi (1936–1939). Ten ostatni opuścił Polskę wraz z korpusem dyplomatycznym i rządem po wybuchu II wojny światowej, ale w odróżnieniu od innych dyplomatów pozostał niemal do końca marca 1940 r. w Rumunii, organizując tam pomoc dla polskich uchodźców. Do końca życia (zmarł 1 lutego 1947 r.) zachował tytuł nuncjusza apostolskiego w Polsce.

Po zakończeniu II wojny światowej tzw. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej zerwał jednostronnie 12 września 1945r. Konkordat z 1925 r. Sytuacja ta, jak również niebezpieczeństwo, że władze państwowe uniemożliwią kontakty pomiędzy Stolicą Apostolską a polskim Episkopatem, spowodowała iż 8 lipca 1945 r. Pius XII udzielił specjalnych pełnomocnictw prymasowi Polski Augustowi Hlondowi, a potem Stefanowi Wyszyńskiemu.

Należy przypomnieć bardzo ciekawy fakt, że pomimo iż PRL i Stolica Apostolska nie miały stosunków dyplomatycznych po II wojnie światowej, przedwojenny ambasador II RP przy Stolicy Apostolskiej, Kazimierz Papée był dziekanem Korpusu Dyplomatycznego. Od 15 lipca 1939 do 1958 był ambasadorem Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej. Po śmierci papieża Piusa XII sprawował funkcję Administratora Spraw Ambasady RP przy Stolicy Apostolskiej, zaś od 1972 aż do śmierci był jedynie nieoficjalnym przedstawicielem Rządu RP na uchodźstwie. Pierwsze oficjalne kontakty między Stolicą Apostolską a ówczesnym rządem PRL nawiązano w 1971 r., po zmianie ekipy rządowej w Polsce. Rozmowy odbyły się w Watykanie w dniach 27–30 kwietnia tego samego roku, a delegacjom obu stron przewodniczyli: kierownik Urzędu ds. Wyznań wicemin. Aleksander Skarżyński i abp Agostino Casaroli. Kolejna seria rozmów i wizyt (m.in. szefów dyplomacji obu stron) w efekcie doprowadziła do ustanowienia w lipcu 1974 r. jedynej w swoim rodzaju formy stosunków tzw. Zespołu ds. Stałych Kontaktów Roboczych między

PRL a Stolicą Apostolską. Szef Zespołu ds. Stałych Kontaktów ze strony polskiej (pierwszym był Kazimierz Szablewski) urzędował w Rzymie, ale jego odpowiednik watykański – nuncjusz apostolski do specjalnych poruczeń abp Luigi Poggi – nie rezydował w Warszawie.

Taki stan rzeczy przetrwał do przemian roku 1989. 17 lipca 1989 r. Stolica Apostolska i Polska Rzeczpospolita Ludowa przywróciły stosunki dyplomatyczne na szczeblu odpowiednio nuncjatury apostolskiej i ambasady. Pierwszymi szefami obu placówek zostali: abp Józef Kowalczyk (złożył listy uwierzytelniające 6 grudnia 1989 r.) i ówczesny szef Zespołu ds. Stałych Kontaktów Roboczych Jerzy Kuberski (złożył listy uwierzytelniające 5 października 1989 r.). Drugim w okresie powojennym ambasadorem RP przy Stolicy Apostolskiej mianowany został prof. Henryk Kupiszewski, który złożył listy uwierzytelniające 16 czerwca 1990 r. Po jego śmierci (3 kwietnia 1994 r.), chargé d'affaires została pisząca te słowa dr Ewa Sałkiewicz (obecnie Ewa Sałkiewicz-Munnerlyn). Następnie ambasadorem RP w Watykanie mianowano Stefana Frankiewicza, który złożył listy uwierzytelniające 11 lipca 1995 r. Zgodnie z wielowiekową tradycją i zwyczajami międzynarodowymi, nuncjusz apostolski w Polsce jest z urzędu, podobnie jak w 50 innych krajach świata, dziekanem korpusu dyplomatycznego. Pierwszym po II wojnie światowej nuncjuszem apostolskim w Polsce został mianowany 26 sierpnia 1989 r. ks. Józef Kowalczyk, który sakrę biskupią przyjął 20 października 1989 r. w Rzymie z rąk Jana Pawła II. W okresie sprawowania przez niego urzędu nuncjusza apostolskiego została przeprowadzona reorganizacja struktur administracyjnych Kościoła katolickiego w Polsce, wynegocjowano tekst Konkordatu między Polską i Stolicą Apostolską (podpisany 28 lipca 1993 r. i ratyfikowany 23 lutego 1998 r.), przy pomocy Konferencji Episkopatu Polski i wiernych wyremontowano i rozbudowano siedzibę Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie. Nowa część została otwarta, a kaplica poświęcona przez kard. Angelo Sodano 30 kwietnia 1998 r. (Wilk 2006).

Siedziba Nuncjatury Apostolskiej

Budynek został zakupiony we wrześniu 1924 r. przez Episkopat Polski i następnie подарowany Stolicy Apostolskiej na siedzibę Nuncjatury. W czasie Powstania Warszawskiego został zniszczony i odbudowany po wojnie na podstawie projektu opracowanego w 1947 r. przez inż. arch. Władysława Tomaszewskiego. 14 lutego 1949 r. abp Stefan Wyszyński po objęciu stolicy warszawskiej przeniósł swoją rezydencję do odbudowanego budynku Nuncjatury Apostolskiej, dokąd przeniesiony został także Sekretariat Prymasa Polski. W siedzibie Nuncjatury Prymas Wyszyński rezydował do 27 grudnia 1952 r. W późniejszych latach mieścił się tutaj Wydział do Spraw Zakonnych przy Sekretariacie Prymasa Polski. W Nuncjaturze przez pewien czas mieściły się również agendy Sekretariatu Episkopatu Polski.

Papieska Akademia Kościelna

Pontificia Accademia Ecclesiastica od 300 lat kształci kadry dla dyplomacji Stolicy Apostolskiej oraz Kurii Rzymskiej (Garcia 2003). Obecnie mieści się

w Palazzo Severoli przy Piazza della Minerva w Rzymie. Została założona w 1701 r. przez ks. Pietro Garagni, jako „Accademia dei Nobili Ecclesiastici” za czasów pontyfikatu papieża Klemensa XI. W ciągu stuleci absolwenci Akademii odgrywali ważną rolę w życiu Kościoła. Jej wychowankami było m.in. pięciu papieży: Klemens XIII (Carlo Rezzonico, 1714 r.), Leon XII (Annibale della Genga, 1783 r.), Leon XIII (Giacchino Pecci, 1832 r.), Benedykt XV (Giacomo della Chiesa, 1879 r.) oraz Paweł VI (Giovanni Battista Montini, 1921 r.). Od początku powstania Akademii w 1701 r. do 2019 roku, ukończyło ją ok. 2000 studentów. Przez długi czas w Akademii studiowali głównie duchowni z Włoch.

W XX wieku uczelnia szeroko otworzyła swe podwoje dla alumnów z całego świata, w tym z Polski. Przykładowo w 2001 r. studiowało tam dziewięciu alumnów: obok pięciu Włochów, Australijczyk, Litwin, Wenezuelczyk i mieszkaniec Burkina Faso. Akademię ukończyło także wielu polskich duchownych, pracujących w służbie dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej.

Stosunki między Polską a Stolicą Apostolską

* 1495 r. do Krakowa przybywa jako delegat Stolicy Apostolskiej bp Girolamo Lando, który daje początek polskiej nuncjaturze.

* 1519 r. – pierwszy Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą, zatwierdzony uchwałą sejmową i bullą papieża Leona X. W okresie I Rzeczypospolitej zawarte zostały jeszcze dwa konkordaty w 1525 i 1737 r.

* 13 stycznia 1555 r. papież Juliusz III mianował nuncjuszem w Królestwie Polskim biskupa Werony Alojzego Lippomano. Do Polski dotarł dopiero w 1556 r. i był pierwszym stałym nuncjuszem w naszym kraju.

* 7 sierpnia 1798 r. ulegając naciskom Rosji, delegat apostolski Lorenzo Litta, mając pełnomocnictwo Stolicy Apostolskiej, utworzył w granicach Rosji nową prowincję kościelną – archidiecezję mohylewską. W sposób pośredni oznaczało to przyjęcie do wiadomości rozbiorów Polski.

* 1919 r. w Warszawie wznowiła działalność Nuncjatura Apostolska. Pierwszym nuncjuszem w niepodległej Polsce został ks. Achille Ratti – późniejszy papież Pius XI. Podczas Bitwy Warszawskiej w sierpniu 1920 r. pozostał w Warszawie jako jeden z dwóch (obok przedstawiciela Turcji) przedstawicieli dyplomatycznych obcych państw (Kelly: 443–446). Razem z arcybiskupem warszawskim Zygmuntem Kakowskim odwiedzał żołnierzy w okopach, rannych w szpitalach, utrzymywał kontakt z biskupami.

* 10 lutego 1925 r. Sejm wyraził zgodę na ratyfikację Konkordatu ze Stolicą Apostolską.

* 4 września 1939 r. opuścił Warszawę nuncjusz Filippo Cortesi. Niemieckie władze okupacyjne zlikwidowały nuncjaturę. Oficjalnym łącznikiem między Stolicą Apostolską a poszczególnymi biskupami i zakonami w Polsce został nuncjusz berliński Cesar Orsenigo.

* 12 września 1945 r. Rada Ministrów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej podjęła uchwałę o zerwaniu Konkordatu.

* 17 lipca 1989 r. Stolica Apostolska i PRL nawiązały ponownie stosunki dyplomatyczne na szczeblu nuncjatury apostolskiej i ambasady. 26 sierpnia 1989 r. Jan Paweł II mianował nuncjuszem apostolskim w Polsce ks. prałata Józefa Kowalczyka, kierownika Sekcji Polskiej w Sekretariacie Stanu, podnosząc go równocześnie do godności arcybiskupa tytularnego. Ambasadorem nadzwyczajnym i pełnomocnym przy Stolicy Apostolskiej został Jerzy Kuberski.

* 28 lipca 1993 r. podpisany został Konkordat przez rząd Hanny Suchockiej. Ostatecznie Sejm wyraził zgodę na jego ratyfikację 8 stycznia 1998 r. 23 lutego 1998 r. dokument został ratyfikowany przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego.

Wykaz obowiązujących umów dwustronnych RP – Stolica Apostolska

Tytuł umowy	Uwagi	Miejsce podpisania	Data podpisania	Data wejścia w życie	Data wejścia w życie	Data podpisania	Data wejścia w życie
Protokół polsko-watykański w sprawie nawiązania kontaktów roboczych między Rządem PRL i Watykanem.		Rzym	06-07-1974	06-07-1974	06-07-1974	06-07-1974	06-07-1974
Konkordat między Stolicą Apostolską i RP.		Warszawa	28-07-1993	25-04-1998	25-04-1998	28-07-1993	25-04-1998
Umowa między Rządem RP a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego szkół wyższych zakładanych i prowadzonych przez Kościół Katolicki, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz w sprawie trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów nadawanych przez te uczelnie /MP Nr 22 poz. 174/	Traci moc umowa z dnia 30 czerwca 1989 między Rządem PRL a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów nadawanych przez te uczelnie /MP Nr 22 poz. 174/	Warszawa	01-07-1999	14-08-1999	14-08-1999	01-07-1999	14-08-1999

Tradycja wysyłania przez papieża swych przedstawicieli do Kościołów lokalnych sięga IV wieku. Wysłannicy reprezentowali papieża na soborach powszechnych oraz synodach lokalnych. Czasami powierzano im załatwienie różnych lokalnych spraw. Z czasem powstała praktyka wysyłania stałych legatów do poszczególnych prowincji kościelnych. Pierwszym takim wysłannikiem był Ascholiusz, biskup Salonik, który reprezentował papieża Damazego I na dworze Cesarstwa Wschodniego. Sytuacja papieskich wysłanników zmieniła się, gdy w 756 roku,

w wyniku darowizny frankońskiego króla Pepina Małego, z ziem zabranych Longobardom powstało Państwo Kościelne. Od tego momentu legaci udawali się z misją nie tylko do Kościołów partykularnych, lecz także do władców.

Ożywienie stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską a państwami nastąpiło w XIX w. (Geremek 2004). Wpłynął na to przebieg kongresu wiedeńskiego (1815 r.), który podniósł znaczenie i ustalił podstawowe reguły dyplomatyczne, a także przyjął najważniejsze procedury. Wówczas m.in. postanowiono, że dziekanem korpusu dyplomatycznego, a więc przewodniczącym reprezentacji wszystkich dyplomatów akredytowanych w danym kraju, jest nuncjusz papieski. To postanowienie zostało przejęte przez Konwencję Wiedeńską o stosunkach dyplomatycznych z 1961 r.

Jednocześnie w tym samym wieku, w 1809 r. Napoleon dekretem „O papieństwie” zlikwidował Państwo Kościelne, które przyłączył do Francji, a Rzym ogłosił wolnym miastem. Odnowienie Państwa Kościelnego nastąpiło w wyniku decyzji Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r., lecz jego byt był zagrożony. Rozpoczynał się właśnie proces jednoczenia ziem włoskich, który zakwestionował dalsze istnienie domeny papieskiej. W 1870 r. włoskie wojska zajęły Rzym, co definitywnie zakończyło istnienie Państwa Kościelnego. Pomimo że Papież ogłosił się „więźniem władz włoskich”, paradoksalnie znaczenie papieskiej dyplomacji w tym czasie wzrosło. Okazało się, że utrata władzy terytorialnej nie utrudniła, lecz ułatwiła ewangelizacyjną misję głowie Kościoła katolickiego. To wówczas szczególnego znaczenia nabrało pojęcie Stolicy Apostolskiej jako podmiotu prawa międzynarodowego, wyposażonego we wszystkie niezbędne atrybuty, a jednocześnie pozbawionego terytorium. Przez to pojęcie, rozumie się biskupa Rzymu oraz zespół organów pomocniczych tworzących Kurię Rzymską. Instytucje te służą papieżowi w kierowaniu Kościołem powszechnym i realizacji misji Kościoła w świecie.

Wyrazem rosnącego znaczenia dyplomacji papieskiej była liczba stałych placówek dyplomatycznych, akredytowanych przy Stolicy Apostolskiej, która wzrosła z 17 w 1870 r. do 30 w 1929 roku. O pomoc papieskiej dyplomacji zabiegał nawet Bismarck, wzywając Stolicę Apostolską do arbitrażu w sporze z Japonią o archipelag mariański na Pacyfiku. Wielkim osiągnięciem dyplomacji Stolicy Apostolskiej było ostateczne unormowanie sytuacji papieństwa w Rzymie, co nastąpiło po dwóch latach tajnych rokowań z rządem Benito Mussoliniego. Zostały podpisane Pakty Laterańskie 11 lutego 1929 r., które obejmowały: traktat, konwencję finansową i Konkordat. Stanowiły m.in., że Włochy odstępują papieżowi Watykan oraz uznają suwerenność Stolicy Apostolskiej w dziedzinie prawa międzynarodowego. Jak słusznie zauważył wówczas papież Pius XI, „małe jest to terytorium, lecz możemy powiedzieć, że jest największe w świecie”. Powstałe wtedy miniaturowe Watykańskie Państwo-Miasto stanowi do dzisiaj jedyną formę władzy doczesnej papieża.

W czasie I wojny światowej, dyplomaci Stolicy Apostolskiej starali się zjednać przychyłność koronowanych głów dla idei przerwania wojny i zawarcia pokoju na warunkach kompromisowych, możliwych do przyjęcia dla wszystkich. Jednym z elementów planu papieża Bonifacego XV było wskrzeszenie państwa polskiego, chociaż ograniczonego wyłącznie do ziem Królestwa Kongresowego. Papiescy wysłannicy przestrzegali, że jeśli wojna będzie trwać dłużej, dojdzie do wybuchu

zdesperowanych mas. Przepowiednia spełniła się. W 1918 r. doszło do rewolucji, które zmiotły z tronu dynastie Habsburgów, Hohenzollernów, Romanowów.

Pius XI chciał pomóc katolikom w Rosji Sowieckiej i zaakceptował pomysł tajnej misji jezuita Michela d'Herbigny, który miał doprowadzić do stworzenia tajnej hierarchii Kościoła katolickiego w Rosji. Od samego początku jego misja była śledzona przez sowiecką bezpiekę, która w otoczeniu wysłannika Papieża umieściła swojego agenta. Całe przedsięwzięcie zakończyło się klęską, tajnie wyświęconych biskupów uwięziono, niektórych zamordowano. Również w III Rzeszy, hitlerowcy wkrótce po objęciu władzy represjonowali wielu katolików. Pewnego dnia papież Pius XI wstrząśnięty i oburzony tym, co dzieje się w III Rzeszy, zapytał wprost Eugenio Pacellego, nuncjusza w Berlinie: „Jak Stolica Apostolska może utrzymywać jeszcze nuncjusza w Berlinie? Czyż to godzi się z naszym dobrym imieniem?”. Usłyszał w odpowiedzi: „Ojcze Święty, odwołać nuncjusza z Berlina można, ale później co uczynimy? W jaki sposób będziemy mogli utrzymywać kontakty z niemieckimi biskupami?” Był to dylemat przed którym stanęła dyplomacja Stolicy Apostolskiej w czasie drugiej wojny światowej.

Po zakończeniu II wojny światowej, wielu zarzucało Piusowi XII, że był zbyt łagodny wobec nazistowskich Niemiec i faszystowskich Włoch, że milczał wobec dramatu Holocaustu. Z ujawnionych materiałów z Tajnego Archiwum Watykańskiego wynika, że nuncjusze apostołscy we wszystkich europejskich krajach, gdzie mogli pełnić swą misję, podejmowali tysiące interwencji w celu poprawienia losów ludności w krajach okupowanej Europy oraz w obronie ginących Żydów. Z uwagi na ówczesne warunki, nie każda interwencja mogła zakończyć się sukcesem. Konferencja w Teheranie oraz Jałcie, nie przyniosły pokoju, lecz początek zimnej wojny. Stalin nie zamierzał przestrzegać żadnych zobowiązań w odniesieniu do wolności Kościoła. Ironicznie pytał, ile dywizji ma Papież, gdy któryś z dyplomatów zachodnich zwrócił mu uwagę, że nie należy deptać wolności Kościoła. Ze wszystkich tzw. krajów socjalistycznych wydaleny zostali nuncjusze, zerwano wszystkie umowy łączące Stolicę Apostolską z rządami krajów w Europie Wschodniej. Wiele duchownych aresztowano pod zarzutem „uprawiania szpiegostwa na rzecz Watykanu”. W pokazowym procesie w Sofii w 1952 r., jako „szpiega Watykanu” na karę śmierci skazano bpa Eugeniusza Bossilkowa i wyrok wykonano. Możliwości działań dla dyplomacji na Wschodzie pojawiły się dopiero w czasie pontyfikatu Jana XXIII i Pawła VI.

Wtedy rozpoczęto tzw. politykę wschodnią Stolicy Apostolskiej, prowadzonej głównie przez jej twórcę, abpa Agostino Casarolego. Dopiero pontyfikat Jana Pawła II doprowadził do zasadniczych zmian w relacjach Stolicy Apostolskiej z krajami Europy Wschodniej, a także odbudowy relacji dyplomatycznych po upadku komunizmu w 1989 r. W marcu 1990 r. przybył do Moskwy pierwszy w historii papieski nuncjusz, dyplomata abp Francesco Collasuono.

Dyplomacja papieska

Dyplomacja papieska różni się od dyplomacji innych krajów. Reprezentanci Stolicy Apostolskiej działają na dwóch płaszczyznach: w stosunkach z państwem i innymi podmiotami prawa międzynarodowego (misja *ad extra*) oraz wewnętrznej,

czyli w odniesieniu do Kościołów partykularnych (misja *ad intra*). Na początku 2017 roku Stolica Apostolska utrzymywała pełne stosunki dyplomatyczne z 179 państwami, a z trzynastoma nie miała stosunków dyplomatycznych (Afganistan, Arabia Saudyjska, Bhutan, Brunei, Chińska Republika Ludowa, Komory, Korea Północna, Laos, Malediwy, Oman, Somalia, Tuvalu, Wietnam).

Działalność dyplomatyczną Stolicy Apostolskiej reguluje *motu proprio*, wydane 29 czerwca 1969 r. przez Pawła VI, zatytułowane *Sollicitudo omnium ecclesiarum*. Działania dyplomacji Stolicy Apostolskiej regulują międzynarodowe zwyczaje i konwencje, przede wszystkim Konwencja Wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych z 18 kwietnia 1961 r. Państwo-Miasto Watykan nie jest podmiotem prawa międzynarodowego, jest nim od wieków Stolica Apostolska. Jako samodzielny podmiot prawa międzynarodowego zawiera traktaty i umowy międzynarodowe, zarówno bilateralne z danym państwem, jak i wielostronne. Cechą umów bilateralnych jest ich nastawienie na regulację sytuacji prawnej konkretnego Kościoła partykularnego. Natomiast umowy wielostronne najczęściej nie dotyczą sfery religijnej.

Obecnie głównym celem dyplomacji Stolicy Apostolskiej jest ochrona praw Kościoła, wolności religijnej i praw wierzących, a także poszanowanie podstawowych praw człowieka i działanie na rzecz pokoju oraz porządku społecznego między narodami. Ważnym kierunkiem działań Stolicy Apostolskiej jest także udział w charakterze obserwatora w pracach wielu organizacji międzynarodowych. Wyjątkowa pozycja dyplomacji Stolicy Apostolskiej nie wynika z faktu, że stoi za nią siła polityczna, gospodarcza, czy militarna. Wspiera ją wyłącznie autorytet moralny Kościoła oraz papieża.

Działania na rzecz utrzymania pokoju należą do najważniejszych zadań dyplomacji Stolicy Apostolskiej. Papież Pius XII na prośbę ambasadora Austrii o błogosławieństwo dla wyruszających na front żołnierzy, odmówił ze słowami: „Ja błogosławię tylko pokój”. W czasie pontyfikatu Jana Pawła II dyplomacja Stolicy Apostolskiej podkreślała zwłaszcza znaczenie wolności oraz przestrzeganie prawa narodów do suwerennego istnienia. Podejmowane były także liczne inicjatywy na rzecz zapobiegania wybuchowi konfliktów zbrojnych.

Czasem takie misje kończyły się powodzeniem, jak na przykład w 1987 r., gdy podjęte z inicjatywy Jana Pawła II negocjacje zapobiegły wybuchowi wojny o kanał Beagle między Argentyną i Chile. Znaczący jest także wkład Stolicy Apostolskiej w zakończenie konfliktu na Bliskim Wschodzie. Innym razem misje papieskiej dyplomacji nie powiodły się jak np. przed rozpoczęciem ataku koalicji pod przywództwem USA na Irak. Jednak dzięki dyplomacji watykańskiej, konflikt nie był postrzegany przez świat arabski jako starcie świata chrześcijańskiego ze światem islamu.

Wśród przedstawicieli Stolicy Apostolskiej są:

Nuncjusze apostolscy – to legaci papiescy, którzy pełnią funkcję stałych reprezentantów papieża przy władzach danego państwa i w stosunkach z hierarchią kościelną danego miejsca. Przysługuje im tytuł dziekana korpusu dyplomatycznego na mocy prawa. W 1992 r. zastosowano także tytuł pro-nuncjusza dla tych przedstawicieli papieskich, którzy wykonują te same obowiązki co nuncjusz, ale nie posiadają prawa dziekanstwa.

Delegat apostolski – to stały przedstawiciel papieża (najczęściej z sakrą biskupią) przy lokalnym Kościele na wyznaczonym terytorium lub przy tymczasowej placówce dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej (delegatura apostolska). Nie posiada jednak charakteru dyplomatycznego.

Delegatura apostolska – stałe przedstawicielstwo Stolicy Apostolskiej przy katolickim Episkopacie Kościoła lokalnego określonego państwa lub większego terytorium, kierowane przez delegata apostolskiego. Różni się od nuncjatury lub internuncjatury tym, że nie pełni funkcji dyplomatycznych.

Osobną kategorię stanowią reprezentanci Stolicy Apostolskiej przy organizacjach międzynarodowych oraz na kongresach i zjazdach międzynarodowych. Delegat Stolicy Apostolskiej – reprezentuje ją przy organizacji międzynarodowej, której Stolica Apostolska jest członkiem. Obserwator – reprezentuje Stolicę Apostolską przy organizacjach międzynarodowych, których Stolica Apostolska nie jest członkiem.

Przedstawiciele dyplomatyczni Stolicy Apostolskiej w epoce nowożytnej:

- Nuncjusze stali – reprezentowali bezpośrednio osobę papieża, a nie Stolicę Apostolską, podobnie jak ambasadory świeccy reprezentowali osobę suwerena, a nie państwo
- Delegaci apostolscy – pierwsza delegatura apostolska została ustanowiona w Aleppo w Libanie w 1927 r.
- Legaci w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 – księga II pod tytułem VII, w rozdziale V *De Legatis Romani Pontificis* w kanonach 265–270
- Legaci *a latere* – kanon 266 – aby reprezentować papieża jako jego *alter ego*
- Nuncjusze – kanon 267 par. 1 – byli legatami stałymi przy rządach państw lub przy Kościołach partykularnych
- Internuncjusze – kanon 267 par. 1 – na równi z nuncjuszami, ale należeli do przedstawicieli dyplomatycznych drugiej klasy
- Delegaci apostolscy – kanon 267 par. 2 – reprezentowali Stolicę Apostolską tylko *ad intra*, tj. ustanawiani byli przy Kościołach partykularnych. Nie mieli charakteru dyplomatycznego.

Przedstawiciele dyplomatyczni Stolicy Apostolskiej kompetentni w stosunkach kościelnych i w stosunkach z państwami (*ad intra i ad extra*):

- Nuncjusz – ranga ambasadora, tj. przedstawiciela pierwszej klasy akredytowanych w danym państwie
- Pro-nuncjusz – również należy do rangi ambasadorów, w praktyce już ich nie ma, zostali podniesieni do rangi nuncjuszy przez papieża Jana Pawła II
- Internuncjusz – należy do przedstawicieli drugiej klasy tj. do rangi posłów nadzwyczajnych i ministrów pełnomocnych
- Legat nadzwyczajny
 - legat *a latere* – specjalny i bezpośredni reprezentant papieża przy okazji uroczystości kościelnych lub zgromadzeń publicznych,
 - specjalny poseł papieski – wysyłany w celu spełnienia specjalnej posługi pasterskiej.

Rodzaje przedstawicieli Stolicy Apostolskiej przy organizacjach międzynarodowych:

- Delegaci Stolicy Apostolskiej z prawem głosu na konferencjach: AIEA, EC, OSCE, ITU, UPU, WIPO, INTELSAT, CEPT, EUTEL – SAT, UNIDROIT,
- Obserwatorzy Stolicy Apostolskiej – przy organizacjach międzynarodowych, do których Stolica Apostolska nie należy.
- -stali- ONZ w NY, ONU w Genewie, UNIDO – Wiedeń, FAO, IFAD, PAM, CMA w Rzymie, UNESCO, OAS, OMT, Rada Europy
- -*ad hoc*- doraźnie na kongresy i konferencje międzynarodowe: przy ECOSOC, WHO, UNICEF.

II Rzeczpospolita

- Ambrogio Damiano Achille Ratti (3 lipca 1919 – 25 maja 1921) – późniejszy papież Pius XI
- Lorenzo Lauri (25 maja 1921 – 13 czerwca 1921) – kardynał
- Filippo Cortesi (13 czerwca 1921 – listopad 1926 – arcybiskup
- Lorenzo Lauri (listopad 1926 – zrezygnował 20 grudnia 1926) – kardynał
- Francesco Marmaggi (13 lutego 1928 – 24 grudnia 1936) – kardynał
- Filippo Cortesi (24 grudnia 1936 – 21 sierpnia 1939, tytularnie do dnia swojej śmierci 1 lutego 1947) – arcybiskup

Okres powojenny

- Luigi Poggi (7 lutego 1975 – 9 kwietnia 1986) – arcybiskup (delegat Stolicy Apostolskiej)
- Francesco Collasuono (9 kwietnia 1986 – 26 sierpnia 1989) – kardynał
- Józef Kowalczyk (26 sierpnia 1989 – 24 czerwca 2010) – arcybiskup
- Celestino Migliore (30 czerwca 2010 – 5 sierpnia 2016) – arcybiskup
- Salvatore Pennacchio (od 6 sierpnia 2016) – arcybiskup

Bibliografia

- Bogacki Paweł. 2009. *Stolica Apostolska jako podmiot prawa międzynarodowego*. Warszawa. Instytut Wydawniczy Pax.
- Garcia Justo Mullor. 2003. *Pontificia Accademia Ecclesiastica, Terzo Centenario 1701–2001. La diplomazia pontificia ieri, oggi e domani*. Roma: Pontificia Accademia.
- Geremek Bronisław. 2004. *Szansa i zagrożenie. Polityka i dyplomacja w rodzinnej Europie* – rozm. D. Maciejewska. Warszawa: Studio Emka, Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum.
- Kelly John N.D. 1997. *Encyklopedia papieży*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Kopiec Jan. 2002. Pszczyzna na trasie nuncjusza papieskiego w Polsce w 1705. W *Ziemia pszczyńska przez wieki. Stan badań, archiwalia, problemy badawcze*, Andrzej Barciak (red.), 224–230, Suszec.
- Kopiec Jan. 2009. Opawa schronieniem papieskich nuncjuszy w latach 1705–1709. W *Polska papezska nunciatura. Slezko v cirkevnych dejinach 18. Stoleti*, Z. Jirasek (red.), 7–15. Opava.
- Kowalczyk Józef, 2004, *Dom Papieski w Warszawie, Nuncjatura Apostolska w Polsce*. Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”.

- Tygielski Wojciech. 1992. *Z Rzymu do Rzeczypospolitej- Studia z dziejów nuncjatury apostolskiej w Polsce XVI-XVII w.* Warszawa: wyd. Fundacji „Historia pro Futuro”.
- Wilk Marian. 2006. Jan Paweł II – Wielki Dyplomata i polityk. W *Dyplomacja Watykańska*. Agnieszka Królikowska-Dyszlewska, Bogusław Miernik. Łódź: WSSM, „Dyplomacja Watykańska”, s. 14–22 i s. 40–44. Łódź: Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych.

History of the Apostolic Nunciature in Poland and the Role of the Nuncio in Diplomacy

Abstract

The article presents the history of the apostolic nunciature in Poland throughout history and Polish-Vatican relations. The operation of Vatican diplomacy is also explained, on the basis of diplomatic law and principles, such as the principle of precedence. A list of all apostolic nuncios in Poland from the beginning of diplomatic relations between Poland and the Vatican was also presented. Among the, they were few future Popes. The history of the apostolic nunciature in Poland is little known during the Polish-Swedish wars in the 18th century. At that time, the Apostolic Nunciature in Poland was located in Opava for several years (at that time small city in the Habsburg Empire).

Keywords: Chargé d'affaires, apostolic nunciature, nuncio, dean of DC (diplomatic corps), precedence rule, the Vienna Convention of diplomatic relations from 1961